

A takácsi takács céh 1821-ben kiadott artikulusai

FOLYÓIRATUNK JELEN SZÁMÁBAN Takácsi község XVIII–XIX. századi iparosait, kereskedőit és más nem földművelő foglalkozású lakosait tartalmazó adattárban számos takácsmester szerepel. Ők a későrendi korszakban helyi szervezetet hoztak létre. A községben ugyanis a XVIII. században két céh alakult: a takácscéh és a bognár-kovács vegyes céh. Takácsiban a takácscéh az ugodival, vaszarival egy időben, 1743-ban kapott céhartikulust.¹ Új artikulusait 1821-ben adták ki. A céh évszám nélküli ládáját a pápai Esterházy Múzeum őrzi.² A takácscéh mellett egy bognár-kovács vegyescéh is működött, amely artikulusait 1714-ben kapta, dokumentumai az 1821–1892 közötti időből maradtak fenn.³ A bognármesterek 1780-ban önállóan kértek és kaptak céhprivilegiumot. A vegyes céh új privilegiumát a király 1820-ban adta ki.⁴

Legtöbb mesterembert a pápai céhek tömörítették. Pápán a XVIII–XIX. században mintegy két tucat céh működött: az egyes szakmákat az asztalos, ács, bognár, borbély, csapó, csizmadia, fazekas, gombkötő, harisnyakötő, harisnyaszövő, irhatímár, kalapos, kádár, mészáros, molnár, ötvös, pék, posztókészítő, süveges, szabó (vásárműves), szűcs, szűrszabó, takács, tímár, varga (cipész) céh, továbbá több vegyes céh fogta össze. Tudunk például ács-cserepező-kőfaragó-kőműves, kovács-lakatos, mészáros-tímár, továbbá tímár-tobak vegyes céhről is.⁵ A pápai takácscéh is 1743-ban kapott artikulust, de ez egy korábbi megújítása volt, ugyanis a céh már 1613-ban is működött, ami azt jelenti, hogy a takácsi és környékbeli takácsok az önálló céh megalakításáig a pápai céhtestülethez tartoztak.

¹ BARTÓCZ József: A kézművesipari struktúra kialakulása Veszprém megyében a XVI–XIX. században. = A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményeiből 15. 1980. 219.

² ÉRI István (szerk.): A magyarországi céhes kézműipar forrásainak katasztere II. Bp., 1975. 220.

³ BARTÓCZ 1980. 219.

⁴ ÉRI 1975. II. 220.

⁵ BARTÓCZ 1980. 217–218.

A takács céh a helytartótanács rendeletére 1821-ben újjátarta meg régi privilégium-levelét. Az eljárás során kiadott új artikulusok szövegét központilag dolgozták ki, ki-nyomtatták, s csupán az adott céhre vonatkozó adatokat írták be tintával. A céhartiku-lusok a kontárok és a piaci verseny kizárásával, megszabott árakkal garantálták a mes-terek tisztességes megélhetését, az utánpótlás felnevelését.

Az inas 3 év elteltével lett legény, a legénynek legalább 3 évig kellett vándorolnia, míg elkészíthette remekét és az előírt díj befizetésével felvették a mesterek közé. A céh ügyeit a negyedévente tartott céhgyűlésen intézték a céhmester vezetésével, a céhbiz-tos felügyeletével. A tisztújítást (céhmester, céhalmester választását) a kiváltságlevél kiadása napján tartották. A legényeknek megtiltották a külön szervezetbe tömörülést és pecsét használatát. Az özvegyeknek lehetővé tették, hogy férjük mesterségét hozzá-értő legény alkalmazásával folytassák. A céh távolabb élő tagjait felmentették a rend-szeres gyűlésre járás kötelessége alól (évente egy ülésen kellett csak részt venniük). A mesterek ügyes-bajos ügyeiben a levelezést a céh végezte, az egyéni levelezést tiltották.

A céh vagyonát (privilégiumleveleket, pecsétet, jegyzőkönyveket, számadásokat, különféle iratokat; pénztári bevételeket stb.) a céhládában tartották. Felnyitása csak a céhmester, céhalmerter és céhbiztos jelenlétében történhetett, hiszem a zárát 3 kulcs nyitotta. A céhartikulusok tartalmát már a felszabaduló inasoknak is megmagyarázták, s a céhgyűléseken évi rendszerességgel felolvasták. A privilégiumot, a számadásköny-vet a cégtagok kérésre megtekinthették.

A céh nemcsak a termelés, értékesítés, megélhetés biztonságát szavatolta, hanem a valláserkölcsi normákat is érvényesítette; kisebb ügyekben bíraskodott, s gondoskodott a szegények, özvegyek és árvák ellátásáról, és tagjainak tisztességes eltemetéséről is.

A takácsi céh artikulusai az 1930-as nagy tűzvész oltásakor megsérültek, de bádog-tokja megvédte a pusztulástól. Később a Takácsiból Tétre elszármazott *Németh Sándor* csizmadiamester őrizte a dokumentumot, akinek özvegye *Hujber Lászlónak* ajándé-kozta azt.⁶

Jelen közleményben a privilégium bevezető és záró részét mellőzve, annak csupán érdemi részét (az artikulusokat) tesszük közzé. A szöveget modernizálva közöljük. Az eredetiben a *c* betű helyett gyakran *cz*-t használtak (*czéh*, *czikkely*), az ige előtt álló igekötő, az összetett szavak esetében a különírás volt a jellemző. A közneveket rend-szerint nagy kezdőbetűvel írták.

⁶ Ezúton köszönöm *Hujber László* téti lakosnak, hogy a céhprivilégium fotózását, felhasználását lehetővé tette, munkámat önzetlenül segítette.

Salzburg, 1821. augusztus 17.
A takácsi takács céh újonnan kiadott artikulusai

Első cikkely.

Az inasokról.

A' kik valamely mesterség tanulására szándékoznak, akármely törvényesen bevett valláson legyenek, az inasságra különböztetés nélkül felvétetessenek. Minekelőtte valaki a' céhbéli gyülekezetben inasnak béirattathatik, szükséges, hogy azon mesternél, a' kihez beállani kíván, hat héti próbát tegyen. Ha ezen próbaidőnek eltöltével a' mester alkalmasnak találja, és ha e' mellett az olyatén ifjú keresztlő levelét, vagy születése helyéről egyéb hiteles tanúbizonyosságait előterjeszti, azon esetre pedig, ha földesurasági hatalom alá tartoznék, ugyan földesurának engedelmét is megmutattya: tehát e' szerint a' céhláda felnyitásával valóságos inasnak bevétetik, mely alkalmatossággal a' felvett inas az említett keresztlő, vagy egyéb származásbeli, úgy szinte, ha jobbágy volna, elbocsátatásáról szóló tanúlevelét a' céhláda bétenni, és az inasságra való felvételéért egy forintot, 20 krajcárokat fizetni tartozik. Ha az inasságra kívánczó földesurának engedelmét ki nem nyerhetné, ezeránt az illető felsőséghez folyamodhatik.

Második cikkely.

Óvásépnt (cautiot) vagy kezességet csak akkor lehet kívánni a' szegődő inastól, ha ezen bátorság szerzése módja a' céhnél annak előtte is szokásban volt.

Harmadik cikkely.

Az inas e' következő mesterembereknél, úgymint ezen céhbéli takácsoknál három esztendeig tartozik egy folyamotban⁷ tanulóképpen megmaradni. Ne merészellye azalatt mesterét akármely szín alatt elhagyni, vagy éjjelenként kimaradni, 's csavarogni, hanem mindenekben úgy visellye magát, valamint egy becsületes, jó erkölcsű, 's iparkodó ifjúhoz illik; mindenkor hív, szorgalmatos, és engedelmes legyen. Ellenben a' mester is jó móddal bányon az inassal; ne fogja többet a' házi munkára, mintsem a' mesterség tanulására, –

⁷ értsd: egyfolytában

inkább mint jó atya a' háznál, és jó tanítómester a' hitbéli vallásban, az erkölcsiségben, a' mesterség, vagy kézi műnek minden részeiben szorgalmasan oktassa. Az inasok a' tanulásra meghatározott időnél tovább ne tartóztassanak, hacsak némely körülmények,⁸ a' komisszárius,⁹ és céhnek megítélése szerint, az időnek hosszabbítását, vagy kurtítását nem javasolják. Valamint a mester, úgy legényei, és cselédjei is, emberségesen bánnyanak az inassal.

Negyedik cikkely.

Ha az inas elegendő, és a' céhmesternek előre tudtára adandó ok nélkül a' tanítómesterét elhagyná, de két, három nap múlva ismét visszatérne, 's jobbításának jeleit adná, büntetés gyanánt minden elmulasztott napért, egy héttel tovább tartozik inaskodni; kezesei mindazonáltal ez esetben semmi elégtételre nem köteleztetvén.

A' midőn pedig helyes ok nélkül hosszabb ideig maradna el, 's jobbításához reménységet nem nyújtana, vagy ha külföldben is illetlenül viselné magát, a' vagy éppen hűségtelenségről győztetné meg; akkor mestere által a' céhnek, ettől azután a' helybéli előjárásnak, annak elcsapattatása, megítélése végett adattassék fel.

Az óváspénz a' megbizonyított hűségtelenség esetében a' céhládába tétesék, 'a honnan a' tanítómesternek, a' mennyire kárát megmutattya, kiadattatik, hogy a' kezesnek visszajárul.

Ötödik cikkely.

Ellenben az inasnak oka lévén tanítómesterét elhagyni, eztet elszökés nélkül a' céhmesternek, vagy komisszáriusnak akár maga, akár keze által bejelenteti, – kik úgy találván a' dolgot, a' panasztevő inast azonnal más tanítómesterhez fogják rendelni, a' hol az hátra levő inasidejét kitölthesse. Hogyha pedig azon előbbeni mester szokás szerint a' tanulásért fizetendő summát már egészen kezéhez vette volna, abból az illető részt a' másik tanítómesternek átadni köteleztetik.

⁸ értsd: körülmények

⁹ Az eredetiben mindenütt: *Kommissarius* = *comissarius* (latin) = biztos, itt: céhbiztos, a céh működését felügyelő személy.

Hatodik cikkely.

A' tanításbérnek meghatározása, a' hol ezt a' mester az inastól megkívánná, a' céhkomisszáriusra, és a' helybéli eljáróságra hagyattatik, úgy mindazonáltal, hogy az húsz forintnál többre soha ne mennyen. Egyéberánt minden tanítómester iparkodjon inasát mentől előbb annyira vinni, hogy az élelmét megszolgálhassa.

Hetedik cikkely.

Ha a' mester meghalálozván, inast hágy maga után, ki a' tanulásidejét még ki nem töltötte, a' céh azonnal fontolóra venni tartozik, ha vallyon az inas, a' mesterségét folytató özvegynél meghagyattathatik-é, vagy más mesterhez adattassék? Meghagyattathatik akkor, ha az özvegynék a' mesterség vezetéséhez értelmes legénye vagyon, hanem akkor is oly móddal, hogy azon inas a' tanulásidejét a' céh vagy más mesternél fejezze bé szokás szerént tizennégy nappal, vagy négy héttel az özvegynél kitöltött tanulásidején fölül, azonban az inasbér egészen az özvegynék engedtessék.

Nyolcadik cikkely.

Mihelyest az inas a' tanulásra meghatározott esztendőket kitöltötte, semmi kifogás nem lévén ellene, tartozik a' céh ötöt a' láda felnyitásával, 's az illendő, ama' felfogadásbéli bért, azaz egy forintot, 30 krajcárokat soha felül nem haladó taksának letétele mellett, minden eddig szokásban volt szertartásoknak és visszaéléseknek félretételével, felolvasván, 's megmagyarázván néki az illető rendszabásokat, és ezeknek szoros megtartását szívére kötvén, felszabadítani és mesterlegénnyé tenni. Minden abbéli felszabadítások a' céh protokollumába¹⁰ irattassanak, 's a' legény számára a' szabaduló levél annak rendje szerént elkészíttessék, mely eredeti valóságában a' céhládaiba tétetik.

Kilencedik cikkely.

A' mesteremberek' fiai az inas esztendőkre nézve semmi jeles különbséggel ne bírjanak, csak abban lehet nékiek kedvezni, hogy felfogadtatások, és felszabadítások alkalmatosságával fél táksát¹¹ fizessenek.

¹⁰ protokollum, protocollum (latin) = jegyzőkönyv

¹¹ helyesen: *taksát*, értsd: díjat; a céhek esetében országosan bevett gyakorlat volt, hogy a mesterek fiainak az előírt különféle díjaknak csak a felét kellett fizetniük

Tizedik cikkely.

A' mesterlegényekről.

A' mesterlegény, akár mester fia legyen, akár idegen, hogy a' mesterségre juthasson, a' szükséges vándorlást előbb megtenni tartozik, a' kézi művére szolgálható külömbféle bővebb esméreteknek és szükséges tapasztalásnak megszerzése végett, mely vándorlását legalább három esztendeig folytatni köteleztetik. Minden legénynek eredeti keresztelő, vagy származásbéli, úgyszinte szabaduló levelei mindaddig a' céhládába[n] tartattatnak, még az illető előjáróság, vagy céhnek tanúság tételével meg nem mutattya, hogy más céhbe állani kíván; azért ha valamely legény a' fellebb kiszabott mód szerént a' vándorlásra indulni akar, és földesurának vagy törvényes előjáróinak ebbéli engedelmét elől mutattya, (amely néki ha valami csin[y], 's gonosztette, vagy adóssága miatt akadályt nem szenved, meg nem tagadtathatik) akkor a' céh ama' leveleket hiteles párban, a' szokott céhbéli aláírás alatt mértékletes taksának, úgymint harminc, vagy az írás mennyiségéhez képest negyvenöt krajcároknak fizetése mellett tartozik a' legénynek kiadni, hanem csak egyszer, kivévén, ha ő ezeket csupa történetből a' maga gondolatlansága nélkül elvesztette volna.

Azonkívül a' céh köteleztetik ugyanazon legénynek a' magaviseletéről 's mesterségében való jártasságáról szóló tanulólévelet is ingyen kiszolgáltatni. Ezen utóbbi Tanúlevél (Kundschaft)¹² ilyformán adattassék:

Mi, céhmester és egyéb céhbéli...mesterek,...városában ezeknek erejével tudtára adjuk; hogy e' jelenlevő levelünket előmutató...legény, ki született... ..esztendő, ...termetű, ...hajú, nálunk itt ... városában ... esztendeig ... hétig a' mesterségben dolgozott legyen, és ezen időközben magát serényen, híven, csendesen, békésen 's becsületesen viselte, a' mint egy mesterlegényhez illik.

Melynek bizonyását tehát, néki kiadni méltónak ítéltük, közönségesen, 's egyenként megkérvén mestertársainkat, hogy őtet céhbéli szokásink szerént elősegíteni, 's a' mennyire kívántatik, gyámolítani ne terheltessenek.

*P. H.*¹³

*N. N. céhmester*¹⁴

N. N. mester, kinél dolgozott.

¹² Kundschaft (német) = itt: tanulólével, bizonyítvány (régiesen: bizonyáglevél); különben tényleges jelentése: vevőkör, tudomás, felderítés

¹³ pecsét helye

¹⁴ céhmester: a céh vezetője

A' midőn a' vándorló legény ezen bizonyágleveleit azon helyben, a' hol magának munkát keres, a' céhnél illendőképpen bemutatatta: a' legény nélkül szűkölködő mesterek ötöt annak módja szerént befogadni kötelesek. Ha a' legény a' fentérdeklett keresztelő, és szabadulólevelét történetbül¹⁵ elvesztené, elégséges légyen néki ama', a' valóságos mesterlegény létéről szóló bizonyáglevél is (Kundschaft), hanem e' nélkül a' céh, vagy más mester ne merésze[!]lyen valamely vándorló legényt akár felfogadni, akár másképpen elősíteni húsz forint büntetés alatt; hacsak a' legény letett hitével, vagy az illető céhnek és előjárásának bizonyágával annak valóságát meg nem mutatta; de erre nézve, ha a' hit letétetik is, mindenesetre szükséges levelezés által azon előjárósággal értekezni. Az érdeklett húsz forintban való büntetést csak egyedül a' helybéli előjárók a' körülállások szerént vagy egészen, vagy részént engedhetik el.

Tizenegyedik cikkely.

Minden mesterlegény köteleztetik vándorlását három esztendeig szakadatlanul folytatni. Ha azalatt fontos okokbul, úgy mint súlyos nyavalyája, vagy szülőinek véletlen halála miatt, hazafordulni kénytelenítetne, megkívántatik, hogy annakutána az akadályok megszűnván, vagy dolgait elrendelvén, a' hátralévő idejét a' vándorlásban kitöltse, az e' részben való elengedés helybéli előjáróság bejelentésére egyedül a' Magyar Királyi Helytartó Tanácsot illetvén.

Tizenkettődik cikkely.

Vándorló legény, mihelyest valahová elérkezik, azonnal a' szállóhelyre (Herberg)¹⁶ mennyen, vagy ha ilyen nem találatnék, legfellebb másnap a' céhmesternél, vagy ennek jelen nem létében az öregebb mesternél megjelennyen, 's munkát kérvén, az ajánlott műhelyt vonakodás nélkül elfogadja. Béállván a' munkába, mindenekelőtt a' keresztelő, és szabaduló levelek' másait, azon kívül az utolsó munkahelyéről szóló céhbéli levelét (Kundschaft) gondviselés végett a' céhládába adni tartozik.

Ha a' legény egy ideig itten szolgálván, tovább akar vándorolni, minekutána mesterének az alább megírt rendelkezések szerént a' munkát felmondotta,

¹⁵ értsd: történetesen

¹⁶ helyesen: Herberge (német) = szállás, otthon

's az előjáróság engedelmét is kikérte, tehát a' céhmester, ha a' legény gyanúba, vagy adósságba nincsen, nemcsak a' céhládába tétetett tanúleveleket, hanem az helyben töltött munka 's tapasztalt magaviselete felől új céhbéli tanúlevelet is ingyen köteleztetik kezéhez adni. Munka nem akadván, ugyanezen környülállást az illető céhmester az előbbi céhbéli bizonyságlevélre feljegyezze.

Tizenharmadik cikkely.

Tilalmaztatik minden legénynek az előjárók által megvi[z]sgálandó ok nélkül fél esztendei felmondás előtt a' mestere műhelyéből kiállani, hanem ha oka az előjáróság által elégségesnek találtatik, tizennégy napi felmondás mellett mesterét elhagyhattya. Ellenben a' mestereknek nem szabad időközben kények szerént a' legényeken kiadni.

Tizennegyedik cikkely.

A' céhmester a' komisszáriussal egyetemben, nemkülömben a' helybéli előjárók, különös környülállásokban megengedhetik a' vándorló legényeknek, hogy rendkívül is valamely mesterhez beállhassanak, kiváltképpen olyanokhoz, a' kikhez a' legények magok szegődni óhajtanának.

Tizenötödik cikkely.

Kinek-kinek a' mesterlegények közül szabadságában áll valamely uraság szolgálattya lépni, hanem ha utóbb az illetén legény a' mesterségre jutni kíván, szükséges, hogy nem csak azon uraságtól a' maga jó viselete felül tanúlevelet hozzon, de az utolsó, t. i. amaz uraság szolgálattya való általmenésekor kapott céhbéli bizonyságlevelét is előmutassa, hogy ebből által lehessen látni, ha netalán azon mestert, kinél utolyára szolgált, megkárosította, a' vagy valami csín[y] miatt elbocsátatotta volna.

Tizenhatodik cikkely.

Minden mesterlegények bizonyos estvéli órákor, valamint minden városban szokásban vagyon, hazatérjenek, annál inkább éjjelenként ki ne maradjanak, mérsékletes, a' céhládába befizetendő pénzbéli büntetés fenyítése alatt. Ha pedig a' mester valamely ezen rendelést általhágó legényét a' fertály esztendei céhbéli gyülekezetben fel nem adja, hasonló büntetés alá vétessék.

Tizenhetedik cikkely.

Senki a' legények közül az úgynevezett korhely hétfőn (blauer Montag),¹⁷ vagy más dologtevő napokon ne merje a' munkát elkerülni, fél, vagy a' környülállások szerént egész heti bérének vesztesége alatt, melyet a' mestere kifogni, 's a' céhládába adni tartozik, némely részét belőle az elhenyelt időhöz képest visszakapván.

Ha a' mester az illetén korhelykedés miatt a' legényét a' céhnél fel nem adja, az azon legényt külömben illető büntetést duplán fizesse. Egyéberánt a' legények az efféle többszöri általhágás esetében keményebb büntetéssel is illettessenek.

Tizennyolcadik cikkely.

Valamint a' mestereknek tilalmaztatik a' kéziművek árát közértelemmel kények szerént felcsapni,¹⁸ úgy a' legényeknek sem szabad a' mesterektől megkívántató bér eránt egymás között össze beszélleni. Ilyetén legények mind¹⁹ lázítók az érdemlett keményebb büntetéseket nem fogják elkerülni.

Tizenkilencedik cikkely.

A' mesterlegények magok között különös szövetséget nem tehetnek, sem közönséges pecsétet nem tarthatnak; a' hol tehát ilyen pecsét még szokásban volna, a' véle való visszaéléseknek eltörülésére a' legényektől elvettettétvén, a' céhládába rekesztessék. Azon pénz, melyet a' legények a' fertály esztendei céhbéli gyülekezetekben a' beteg, vagy vándorló legények számára, a' vagy más

¹⁷ blauer Montag, Blaumontag (német) = kékhétfő, korhely hétfő, heverdelnap, tréfásan: szent heverdelnap; a hatóságok által tiltott, de a mesterlegények által még a XIX. században is gyakorolt középkori (XIV. századi) eredetű jogszokás, hogy bizonyos hétfői napokon pihentek, ettek-ittak, mulatoztak. Német nyelvterületen a vízkereszt utáni hétfő (farsanghétfő) volt az év első pihenőnapja. Később általánosabb értelemben, a vasárnapi munkaszünet önkényes meghosszabbítását értették alatta. A pápai szűrszabók 1768. évi artikulusai pl. így rendelkeztek: „az Mester Legén dolog tévő Nap ha Koborolni vagy a Méhelben *heverni*, a vagy *Hetfőn* a' mint nevezik *Plobun Montagot* tartani fog először harmintz, másodsor negyven Kraiczarokra az Legények Ládájában tetendőkre büntetessék.” ZSOLDOS Jenő: A *blaumontag* magyar elnevezései. = Magyar Nyelvőr 1965. 1. sz. 109–116. Idézet: 110.

¹⁸ A kézműves mesterségek árait a törvényhatóságok, falvakra és mezővárosokra nézve a vármegyék határozták meg, árszabásaikat XVIII–XIX. században nyomtatásban is kiadták. Szabályozásuk az árak maximálását jelentette, az ettől való eltérést, magasabb árak alkalmazását büntették.

¹⁹ helyesen: *mint*

szükséges célra egyenként legfellegbb 15 xr.²⁰ adván, öszve gyűjtenek: a' céhládába különös tartalékba tétetessen. Hogy pedig ezen pénz máshová ne fordítassék, azeránt a' céh vigyázni, és számot adni köteleztetik, mely számadást a' céhmester és komisszárius megvi[z]sgálni, és ha úgy kívántatik, a' helybéli előjáróságnak is bémutatni fogják. Keményen megtiltatik a' legényeknek magokat más helybéli céhekhez lekötelezni.

Huszdik cikkely.

Minden legény a' céh-, és alcéhmesterhez egész tisztelettel és engedelmes-séggel légyen; nemkülömben az önnön maga mestere eránt is, kinek javát ki-telhetőképpen előmozdítani igyekezzon. Ugyan a' legények mind a' céhbéli gyülekezetek alkalmatosságával a' mesterekkel öszvejövén; mind egymás kö-zött a' fogadóban (Herberg), mind pedig otthon mestereiknél becsületesen, csendesesen, és híven vise[l]lyék magokat, mivel minden ebbéli általhágás bűn-tetéssel fog járni. A' céhbéli büntetések egyedül csak a' komisszárius jelenlété-ben, ki a' dolgot hivatalbul megvi[z]sgállya, határozthatatnak meg; úgy mind-azonáltal, hogy az ilyen büntetés két forintnál fellebb ne mennyen; nagyobb fenytést érdemlő vétkek a' helybéli előjáróság ítélete alá tartozván. Azon le-gények, kik mesterségeket más helyen az oda való rendelésekhez képest, 's ren-des mesternél tanulták, szinte alkalmatosaknak tartattassanak; a' mi azokról is értetődik, kik idegen tartományból szabaduló, 's magok jó viseletét bizonyító levelekkel jöttek ide. Tilalmaztatik az eddig tapasztalt visszaélés az öreg és új legények között elhatalmazott különböztetésre nézve; azt mégis a' mesterek-nek meghagyván, hogy az értelmesebb legényeknek nagyobb bért adhassanak, és egyet bővebb fizetés mellett mesterséget vezető első legénynek rendelhesse-nek.

Huszonegyedik cikkely.
A' mesterségről általlyában.

Ha a' legény vándorlását elvégezvén, az inaskodó helyeken kívül mester-ségre jutni kíván, mindenekelőtt azon céhtől, melybe kívánczik, a' feltett szándékáru bizonyosságlevelet szerezni, azután ennek előmutatásával azon céh-nek ládájából, melynél felszabadult, az eredeti keresztelő, vagy más szárho-zásbéli, és szabaduló leveleit kivenni, 's amabba beadni tartozik.

²⁰ értsd: krajcárt

Uradalmi hatalom alá tartozván a' legény, ha az uradalmon kívül akar céhbe állani, ugyan földesurának engedelmét is megnyerni köteleztetik, mindezenre pedig szükséges, hogy a' kitöltött vándorlás idejéről tanúleveleit is előmutassa. Továbbol²¹ megkívántatik. Hogy a' helybéli tanácstól a' polgárságot a' mesterség feltétele alatt kikérje,²² vagy az illető földesuraság jóváhagyását megnyerje. Minekutána a' legény mindezeket tellyesítette, és a' céhnek ilendőképpen megjelentette, a' céhbéli cikkelyek előbb néki minden taksa nélkül felolvastatván, okvetetlenül remekelni tartozik.

Huszonkettődik cikkely.

Ámbár a' remekelés oly szükséges, hogy ettől sem a' céh, sem a' helybéli előljáróság a' legényt fel nem szabadíthattya; ha mégis valamely egyéberánt a' mesterségében jártos, és alkalmas legény, vagy szemeinek gyengesége, vagy melybéli²³ 's egyéb ártatlanul esett nyavalyája miatt a' remeket, kivált ha nagyobb erőltetésbe kerül, meg nem teheti; akkor könyörgőlevél által a' Magyar Királyi Helytartó Tanácshoz folyamodván, 's abban az indító okokat hitelen megbizonyítván, ugyanezen Helytartó Tanács a' remekeltetést elengedheti.

Huszonharmadik cikkely.

A' céh fogja elrendelni, hol, mikor, és kinek vigyázása alatt kellessék a' remeket megtenni. Ezen vigyázás színe alatt a' napszámfizetések, vagy evésre, ivásra teendő költségeskedések tilalmaztatnak. Ha a' remekelő legénynek anynyi értéke nem volna, hogy a' szükséges műszereket a' magáéból megvehetné, a' céh tartozik ezeket megszerezni, az abbéli költségeket a' remek munkának eladásával visszavéven.

Huszonnegyedik cikkely.

A' ki a' remeket valamely helyen már megtette, és itten privilegiált²⁴ céhnél valóságos mesternek bévétetett, annakutána pedig a' helybéli előljáróságnak, vagy a' Magyar Királyi Helytartó Tanács engedelmé mellett másutt letelepedni

²¹ helyesen: *továbbá*

²² értsd: polgárjogot kérjen

²³ értsd: mellbéli; mellbéli nyavalya: tüdőbetegség

²⁴ privilegiált (latinból) = kiváltságolt, kiváltsággal rendelkező

kíván; az nem tartozik többé újonnan remekelni, elég, ha azon előadását az illető céhnek hiteles tanúlevelével megbizonyította.

Huszonötödik cikkely.

Azon legény, a' ki remekét hiba nélkül elkészíti, mesternek bévétetessék.

Huszonhatodik cikkely.

A' mester taksája huszonöt forintokból áll, melyet ki-ki, midőn mesterré lépzen, azonnal a' céhládába befizessen. Ez alkalmatossággal az ebéd, vagy uzsonna adások, akár a' maga valóságában, akár pénzzel felváltva meg nem engedtetnek.

Huszonhetedik cikkely.

Mindezen előadott rendszabások, ide értvén a' vándorlás idejét is, a' mesterek fiait, vagy azon legényeket, kik valamely mester özvegyét veszik el, küloböztetés nélkül úgy, mint másokat illetik, 's azért ezek mindenesetre a' mestertaksát is egészen megfizetni tartoznak. A' mesterségnek eladása (értvén a' szükséges eszközöket és szereket) a' vagy mester leányát, vagy özvegyét házastársul vevő legénynek általengedése, szabad egyezésre bocsáttatik; hanem az olyatén vevő, vagy általválloló,²⁵ ha a' mesterségét valóságosan gyakorolni kívánja, az ahhoz megkívánandó just²⁶ magának annak rendje szerént megszerezni tartozik.

Huszonnyolcadik cikkely.

A' céhnek szabadságában áll egy-két vidéki mesterembereket, a' szomszédságból, de csak egyenként, és semmiféle szín alatt többekre ki nem terjesztendő filialis szövetség²⁷ gyanánt fél mestertaksának letételével a' maga kebelébe felvenni; csakhogy azon vidéki a' remektétel által magát alkalmasnak lenni megmutassa. Az eképpen bevett vidéki mesteremberek a' szokott pénzbeli járandóságot (Auflag-Geld),²⁸ de csak egyedül két forintig esztendőnként a' megrendelt napon a' céhládába befizessék; ha elmulasztják, kétannyiba büntetessenek.

²⁵ értsd: általvállaló

²⁶ jus (latin) = jog

²⁷ értsd: leánycéh

²⁸ Auflag-Geld (német) = céhgyűlési díj, éves tagdíj

Huszonkilencedik cikkely.

A' mestereknek és legényeknek kötelelességeiről.

Mivel minden jól elrendelt társaságban az isteni tiszteletet fő kötelességnek kell tartani; tehát a' keresztény katolikus valláson lévő mesterek és legények mindnyájan, az előrebocsátandó bémondásra, a' szokott fertályesztendei,²⁹ vagy kántormisére díszes ruhában megjelennyenek; a' ki elegendő, a' céhmesternek előre tudtára adandó ok nélkül, csak az evangéliom után jönne, vagy éppen meg nem jelenne: első esetben ugyan a' mester húsz; a' legény tíz; másodszor amaz negyven, ez húsz xrok fizetésében büntettség. Ez egyedül a' római katolikusokról értetődven, azokra, kik más törvényesen bevett, vagy megtűrt valláson vagynak, nem tartozik. Ha ezen ájtatosság, vagy az esztendőnként szokás szerént tartandó úrnapi processio³⁰ alkalmatosságával, melyhez minden katolikus céhbéliek egy legény által könnyen vihető zászlókkal mulhatatlanul megjelenni tartoznak – valamely mester, vagy legény illetlenül viselné magát, mérsékletes két forintig való pénzbeli fizetéssel büntettség, vagy ha keményebb fenytést érdemelne, a' helybeli elöljáróságnál adattassék fel.

Harmincadik cikkely.

Mivel a' mesterembernek a' maga, és házi familiája élelmét a' mesterségnek folytatása által kell keresni, senkinek szabad nem lészen a' legényeket más mestertől elidegenítven magához vonni, az okozott kár megtérítésének büntetése alatt; mely eránt az illető mester, ha több mint két forintokban károsított meg, a' helybeli elöljárósághoz folyamodhatik. Továbbot³¹ egy mesternek sem szabad érkezett vándorló legényeket magától felfogadni, egyéb ha ez a' tizenegyedik cikkely szerént különös környüállásokban megengedtetik; hanem azoknak minden részrehajlás nélkül való, 's rendes elosztogatások, a' céhmesternek a' céhnél fennálló szokáshoz képest, hagyattatik meg.

Harmincegyedik cikkely.

Egyik mester vagy ennek legénye a' másiknak [a] munkáját ócsárolni, 's az által a' vevőket magához vagy mesteréhez hódítani ne merészellye, különben a' mester ugyan két, a' legény pedig egy forintban büntettség; vagy a' dolog

²⁹ értsd: negyedévenkénti

³⁰ úrnapi processio (magyar-latin) = úrnapi körmenet; a körmeneten a céhek zászlóik alatt meghatározott sorrendben vonultak fel

³¹ helyesen: továbbá

mivoltához képest, a' helybéli előjárók által, az egész kárnak megtérítésére vonattassanak. Ezen rendelés kiterjesztetik azon esetre is, ha valaki mestertársát a' mesterség folytatására vagy műveinek eladására fogadott boltyából kiűzni fortélykodik. Mivel minden mesterek egymás között egyenlő jussal bírnak, a' mesterség folytatásában senki bizonyos helyre, vagy munka nemére nem szoríthatatik.

Harminkekettödik cikkely.

A' mely helyen céh vagy on, ottan az abba bé nem kebelezt mesteremberek (Stöhrer)³² nem szenvedtetnek, kivévn azokat, kik felsőbb engedelem mellett eddig is ottan tartózkodtak.

Harmincharmadik cikkely.

Valamint a' külső mesterembereknek szabad a' közönséges vásárokbá megjeleni, 's műveiket az egész vásáridő alatt árulgatni, úgy ellenben semmiképp meg nem engedtetik, hogy azon vidéki mesterek a' helybélieknel szinte találkozó³³ portékákat a' vásáron kívül is áru[l]lyanak; vagy mesterségeket nyilván, a' vagy alattomban, legényekkel, a' vagy azok nélkül űzhessék.

Harmincnegyedik cikkely.

Ha a' mester vagy legény valami illetlenséget követne vagy a' céh[e]t megkárosítaná: senki se merje őtet azért szóval vagy írással megtámadni, 's gyalázni; annál kevesebbet fellázításra ne vetemedjen, az e' részben hozott büntetés fenytéke alatt, hanem a' helybéli előjáróknak a' dolog bejelentetvén, mindnyájan ennek elítéltetését csendesén elvárják. A' céhnek kötelességében állván mestertársaikat minden alkalmatossággal elősegíteni, ha nagyobb katonai, 's más efféle a' közszolgálatot illető munkák akadnának; ezeket a' mesterek között kinek-kinek erejéhez képest igazságosan kiosztani tartozik. Többynire a' céh gondoskodását oda is fordítsa, hogy szegényebb sorsú mestereknek vagy legényeknek, kik megbetegedvén, a' magok és házi népeik' élelmét nem kereshetik, a' céhládából sikeres segedelmet nyújtson, úgy mindazonáltal, hogy a' beteg meggyógyulván, 's házi környülállásait jobb karba hozván, a' kölcsönvett summát a' céhládába visszatérítse.

³² Stöhrer, Störer (német) = zavaró, rendbontó, itt: céhen kívüli; a kontár = Pfuscher

³³ értsd: található

Harmincötödik cikkely.

Ha a' megbetegedett mesternek egy legénye sem volna, a' céh oly rendelkezést tegyen, hogy néki a' mesterség folytatására a' többi mesterek, rendre az öregebbeken kezdvén, egy legényt nyolc napra által engedjenek, mindaddig, míg valamely vándorló legény érkezvén, hozzá adattathatik, azon esetet kivévén, ha az olyan mester ragadós nyavalyában³⁴ feküdne.

Harminchatodik cikkely.
A' céhbéliek temettetéséről.

Valamely mester, legény, inas, vagy a' mester felesége, vagy gyermeke meghalálózván, ennek temetésére minden mesterek és legények megjelenni tartoznak; ha pedig a' céh számosabb lévén, temetés gyakran történne, nehogy ezáltal a' mesteremberek munkájuktól igen visszatartóztassanak: részenként egymást felváltva, a' helybéli eljáróság által meghatározandó mód szerint köteleztetnek ezen utolsó tisztelet megtételre. A' mester, ha ebbéli kötelességét elmulasztja, húsz, a' legény tíz xrokban büntetetik.

Harminchetedik cikkely.
Az özvegyekről.

Az özvegy, férjének halála után a' mesterséget szintűgy folytathatja, 's annak vezetésére magának egy értelmes, jó erkölcsű legényt választhat; ha az özvegy maga ilyent nem talál, az ő kérésére a' céh tartozik alkalmas mesterségvezető legényt hozzája rendelni. Ha az özvegy a' mesterségen kívül meggy férjhez, annak folytatására való jussát azonnal elveszti, a' midőn pedig a' megholt férjének mesterségén lévő legénnyel lép házasságra, ez annak rendje szerint a' mesterség elnyerésével öszvekapcsolt kötelességeknek eleget tévén, mentől előbb mesternek bévétetessék.

Harmincnyolcadik cikkely.
A' céhbéli gyülekezetekről.

Minden privilegiummal³⁵ bíró céh fertály esztendőnként, tehát négyszer egy esztendőben, rendszerént gyülekezetet tartani köteleztetik, melyhez a' helybéli eljáróságtól megrendelt komisszárius mindég meg fog jelenni. Ezen a' komisszárius által bizonyos órára meghatározandó gyülekezetek alkalmosságával a' céh[e]t illető tagok, melyek három hónapok alatt előfordultak, rendre felvétetessenek, 's a' fertály esztendőre járandó fizetés, a' mesterektől ugyan egy forint, a' legényektől pedig tizenöt krajcár a' céhládába beadassék. Ha valamely mester vagy legény illetén a' céhbe való megjelenését törvényes

³⁴ értsd: fertőző betegségben

³⁵ privilegium (latin) = kiváltság

ok nélkül elmulasztja, amaz a' céhládába fizetendő két forintokkal, ez egy forinttal büntetessék. A' rendkívül való esetek, körülállások úgy kívánván, más különös gyülekezetek is tartathatnak, de a' céhkomisszárius tudta, 's helybenhagyása nélkül sohasem.

Harminckilencedik cikkely.

Ha valamely mester vagy legény a' maga ügyét különös gyülekezetben felvételni kíváná, aztat a' céhkomisszáriusnak előre teendő jelentése mellett ki nyerheti, hanem ezen esetben a' mester öt, a' legény két forintokat tartozik taksa gyanánt a' céhmesternél előre letenni, a' ki ezen pénzt annak idejében a' céhládába bé fogja adni.

Negyvenedik cikkely.

A' különböző céhek között fennforgó egyenetlenségek a' helybéli előljárá ság végzése alá tartoznak. Ha pedig ugyanazon céhbéli mesterek és legények között panasz támad, ez a' céhbéli gyülekezetben vétetessék fel, mely alkal matossággal mind a' panaszt tévő, mind a' panaszlott fél, ülő székeikről fel kellyenek, 's a' céhláda mellé állván, a' dolgot tisztességesen, 's illendőképpen terjesszék elő, ennekutána a' céh az előadott panaszt a' törvény és igazság sze rént intézze el; a' mely rész a' céh végzésével meg nem elégszik, annak szaba don marad a' helybéli bíróság eleibe folyamodni.

Negyvenegyedik cikkely.

A' céhbe befogadott vidéki mesteremberek nem kötelesek minden fertály esztendei gyülekezetben megjelenni, elég ha esztendőnként egyszer jönnek, 's azuttal az őket illető járandóságot egész esztendőre a' céhládába befizetik; sőt, ha lakóhelyek a' céhtől kétórányi járásnál tovább esne, a' fizetnivalót szemé lyes megjelenés nélkül is béküldhetik.

Negyvenkettődik cikkely.

Minden, a' mi a' céhgyülekezetben felvétetik, 's elvégeztetik, egy ahhoz értő mesterember, vagy ha ilyen nem taláztatnék, a' céhládából fizetendő illendő jutalom mellett fogadott író által egy valóságos protocollumba³⁶ feljegyeztes sen; mely a' céhkomisszáriustól aláíratván, a' céhmesternél tartassék, és minden mesternek, a' ki megtekinteni kívánja, előmutatassék.

³⁶ protocollum (latin) = jegyzőkönyv

Negyvenharmadik cikkely.

A' céh-, és alcéhmesterek választásáról.

A' céh- és alcéhmester választása esztendőnként azon napon, melyen a céh privilegiumát vette, 's valamint máskor a' komisszárius előlülése alatt tartandó gyülekezetben, e' szerént fog véghez vitetődni: Az akkori céhmester, a' céhbéli bévitelekről és kiadásokról való számadását hiteles probákkal³⁷ együtt előterjessze, ezeknek megvi[z]sgáltatása után hivatallyát letévén, a' céhláda kulcsát általadja. Ez meglévén, a' komisszárius három mestert nevezzen ki, kik között az előbbeni céhmester, ha tetemes kifogás nincsen ellene, mindenkor első legyen. Ezen hármak közül már most a céhmester egész tisztességgel, minden versengés és lárma nélkül, a' vokok többsége által választassék, 's ugyan ennek a' céhláda kulcsa kezéhez adattassék. Az alcéhmester szinte így választatván. Ez alkalmatossággal végtére a' céhbéli cikkelyek is felolvastassanak.

Negyvennegyedik cikkely.

A' céhláda legalább két vagy három kulccsal zárattassék, melynek egyike a' komisszáriusnál, a' másik a' céhmesternél, a' harmadik a' hol vagyon, az alcéhmesternél tartattasson.

Negyvenötödik cikkely.

A' céhládába béjött büntetésbéli vagy egyéberánt befolyt pénzek a' céhkomisszárius egytetértésével a' céhbéli szükségekre, 's a' mint fellebb rendeltetett, a' szűkölködő mesterek és legények felsegítésére fordíttassanak; a' mi azon felül marad, a' helybéli előjárásának bjelentetvén, ennek meghatározása szerént vagy közönséges institumokra,³⁸ vagy más szent, a' vagy szűkölködőknek gyámolítására célzó intézetekre fordíttassék.

Negyvhatodik cikkely.

A' céhmester minden fertályesztendei gyülekezet alkalmatosságával az időközben bevett 's kiadott céhbéli pénzekről a' céhkomisszárius jelenlétében számot adni tartozik, és ha ezeránt nehézség akad, minden további tartozástól a' céh részéről felszabadíttatik; külömben a' számadás a' céhkomisszárius által a' helybéli előjáróság ítélete alá terjesztetik.

³⁷ értsd: bizonyítékokkal

³⁸ institutum (latin) = intézmény, szokás, tanítás; itt: közcél

Negyvenhetedik cikkely.

Mivel az egész céh[e]t közönségesen illető dolgokban, a' levelezés más céhekkel csak az egész céhnek hírével, 's nevében történhetik, tehát az ily esetben a' fertályesztendei gyűléseken kívül, 's a' komisszárius tudta nélkül senkinek valamit végezni, vagy az egész céh nevével válaszolni nem szabad. Úgy szinte meg nem engedtetik, hogy valamely mester az ily közönséges céhbéli állapotokban más céhvel különös levelezésbe bocsátkozzon. A' mesterek az előljárásnak különös írásbéli engedelmé nélkül más céhekhez magokat le nem kötelezhetik, 's az ebbéli általhágásokat a' céhkomisszárius az érdemlett büntetés végett ugyan a' helybéli előljárásnak bé fogja jelenteni.

Negyvennyolcadik cikkely.

Hogy a' törvényt megsejtségek esetében senki magát avval ne menteghesse, hogy ezen rendelkezéseket nem tudta, vagy nem jól értette, szükséges ezekre a' céhbélieket időről időre megemlékeztetni. A' végre a' jelenvaló cikkelyek nemcsak a' fertályesztendei gyűlékezésekben nyilván,³⁹ 's fennszóval fel fognak olvastatni, hanem hiteles párban mindenkor a' céhmesternél is készen tartatassanak, és akármely mesternek vagy legénynek, midőn ezeránt tisztességesen jelenteni fogja magát, megolvassás végett ingyen oda adattassanak. Ugyanezen céhbéli cikkelyeket az inasoknak felszabadulások alkalmatosságával szívreható intés mellett jól meg kell magyarázni.

Negyvenkilencedik cikkely.

Valamint tehát ezen fellebb előszámlált cikkelyek által mindazon rendszabások, melyek a mesterségeknek előmozdítására, és jó rendtartására céloznak, [z]sinórmérték gyanánt meg vagynak határozva: úgy ellenben minden annak előtte tapasztalt visszaélések és balvélekedések egészen eltörültsessenek, 's ezeknek visszahozása, a' többszöri rendelkezések szerént, keményen megtiltatik.

FORRÁS: Hujber László *téti lakos gyűjteménye. A takácsi takácscéh artikulusai. Salzburg, 1821. augusztus 17. Fotómásolata a DREL gyűjteményében.*

³⁹ értsd: nyilvánosan